

Tudományos feladataink,

tekintettel az Erdélyi Múzeum-Egyesület hetvenötéves multjára.

Az E. M. E. 1935. február 17-én tartott ünnepi közgyűlésén előadta Dr. Tavaszy Sándor, az E. M. E. bölcs., nyelv- és történettudományi szakosztályának elnöke.

1. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Tekintetes Választmánya azzal bízott meg, hogy az Egyesület hetvenötödik évfordulójának ünnepén mutassam fel azokat a tudományos feladatokat, amelyek a nagy mult által ma minket köteleznek. E feladatokkal szemben tehát az a feladat vár reám, hogy azokat, a tudományos szemlélődés útján, az értékelő szellem világosságába helyezzem.

Ma azonban „feladatokról“, mégpedig „tudományos feladatokról“ beszélni csak azoknak és csak azok előtt lehet, akikben van még elegendő bizalom és erős reménység a jövővel szemben. Aki ma feladatokról beszél, ezzel megvallja, hogy hisz a szellemi élet lehetőségében, kifejezi, hogy dacol minden leverő ténnyel és bizonytságot tesz arról, hogy derült látással tud a jövőbe nézni. Ma illik reánk a prófétai szó: „sötétség borítja a földet, és éjszaka a népeket“. Alapos és különös okának kell lennie annak, ha valaki ma meg tudja őrizni és meg meri vallani makacs optimizmusát. Az E. M. E.-ben él ez a makacs optimizmus, bizonytsága ennek, hogy mer és tud a jövő tudományos feladatairól beszélni. Nem magunkban, nem vezetőinkben és nem is tagjainkban bízunk, hanem *bízunk a szellem kötelező erejében és hódító hatalmában*. Hiszünk abban, hogy a Lélek ott lebeg a Chaos felett és e Lélek által végül is a Logos és a Kosmos lesz az Úr! A Múzeum külön egyéni lelkének az a természete, hogy mint Minerva madara, csak a sötétség beálltával rebben a magasba. „A Múzeum gondolata — mondja Eszterházy Kálmán — csak az elnyomatás szomorúságában ölthetett testet, az akkor elvetett magot csak a vesztett szabadság forró könnyei érlelhetették meg“. Az E. M. E. azért erdélyi, mert magában hordozza az erdélyi lélek tragikus hősiességét és hősi tragikumát.

Ebben a tisztultabb légkörben és a lelkiség eme magaslatán forduljunk problémánk felé, nézzünk a tekintetébe s olvassuk le onnan azokat a titkos jegyeket, amelyek a jövőbe mutatnak és a jövődönkről szólnak.

I.

2. A tudományos feladatok azoknak a szellemi igényeknek a kifejezései, amelyek bizonyos magasabbrendű szükségek kielégítését követelik. *Szükség-igény-feladat*: ugyanannak a dialektikus sornak a három tagja. Dialektikus ez a sor, mert benne folytonosan továbbhullámzó és visszahullámzó mozgalmasság megy végbe. Mint minden igazi dialektikus viszonyban az egyes tagok, úgy ebben is a szükség — igény — feladat mozzanatai folytonosan egymásra utalnak: kérdeznek és visszafelelnek, felelnek és visszakérdeznek. Valamely történeti alkotás életrevalósága és értéke attól függ, hogy alkotó mozzanatai között fennáll-e ez a dialektikus mozgalmasság. Ha a szükségeknek nem felelnek meg az igények és ha a feladatok nem az igényekből következnek, akkor már kész van az a históriai zürzavar, amelyből csak a tengődés, majd a szellemi csőd és a bukás következik.

Ha ezt a történetfilozófiai elvet az E. M. E.-re alkalmazzuk, úgy megállapíthatjuk, hogy kétségtelenül a szükség-igény-feladat dialektikus mozgalmassága hozta létre. Jelenje és jövője is e viszony mozgalmasságának elevenségétől és életteljességétől függ. Mindezekből következik, hogy az én feladatom nem históriai, hanem elvi természetű. Ennélfogva mondanivalóim nem a hosszmetesz vízszintes síkjában, hanem a keresztmetesz függőleges vonalaiban mozognak. Csak azokra a tényekre utalok, amelyeknek ilyen elvi természetük van.

3. Felvetem tehát a kérdést: *Mi az a szükség, ami az E. M. E.-t létrehozta; melyek azok az igények, amelyek hetvenötéven át élettétek, melyek azok a feladatok, amelyekben ezek az igények, a mindenmapi munka légkörében, konkrét módon testet öltöttek?*

Az a szükség, amely az E. M. E.-t létrehozta, visszanyúl a XVIII. század második felébe. A nagy európai felvilágosodás hódító ereje ebben az időpontban már egyenesen ellenállhatatlan. Való s történeti tény, hogy ez előtt a szellem előtt a kis Erdély felől nyitva volt az út. Sőt, az erdélyi fejedelmi kor nagyszerű művelődési törekvései egyenesen előkészítették a hódítását. Az erdélyi fejedelmi kor tudományos enciklopédizmusa, amelyet elsősorban Apáczai Csere János, Kereszturi Pál, Szenczi Molnár Albert képviseltek, belső elvi rokonságban volt a XVIII. század európai felvilágosodásával. Hogy csak a főbb dolgokat említsem, így az erdélyi „tolerancia“ gondolata, ha nem is azonos, mert nem is lehet azonos a felvilágosodásával, de mint elvi csíra magában hordozza a felvilágosodás toleranciájának lehetőségét. Az a széles perspektíva, amelybe az európai felvilágosodás a kérdéseit beállította, és általában az a felvilágosult törekvés, amely a dolgokat a nagy összefüggéseik egészébe akarja szemléltetni, ismét feltalálható az erdélyi fejedelmi kor minden jelentős tudós személyiségének igyekezetében, nem véve ki még a legkizárólagosabb lelkű egyházi férfiakat sem. Aki az erdélyi szellemi élet történetét ismeri, az nem fogja megállapításunkat kétségbevonni és nem fogja elfogultnak nyilvánítani. Ez a magyarázata annak, hogy minket, erdélyieket, egy cseppet sem lep meg, hanem magától értetődőnek tartjuk, hogy Bod Péter már 1760-ban

felveti az erdélyi akadémia gondolatát, majd nemsokára Hermányi Dienes József és Benkő József hirdetik, Teleki Sámuel és Batthyány Ignác pedig már nemcsak hirdetik, hanem nagyszerű kísérletet is tesznek a múzeumi gondolat megvalósítására.

Közel száz év telt el, amíg 1859 november 23-án „az erdélyi Múzeum-egylet és Múzeum“ gondolata megvalósult. Ezalatt a száz év alatt mennyi minden történt és Erdély legderékabb férfiainak mennyi külső és belső küzdelmet kellett megvívniók! Mennyit csalódtak és mennyit reméltek, hányszor lemondtak már mindenről és hányszor kezdtek újból reménykedni, a Múzeum-Egyesület és a Múzeum gondolatát azonban nem tudták elejteni, ismét visszatértek ahhoz és az újrakezdés makacsságával újra nekilendültek a megvalósításához. Ennek a száz évnek a története különösképpen mutatja, hogy a múzeumi gondolat mögött mekkora és milyen élő szükség rejlett, és hogy ezt a szükségét Erdély vezető személyiségei milyen mélyen érezték és fájlalták!

Mikó Imre és hozzá méltó kiváló kortársai rádöbrentek arra a nagy lelki nyomorúságra és elmaradottságra, amely a mult század első felében az erdélyi magyarságot jellemezte. Meglátták azt a nagy pavlagot, amely a magyarság tekintélyes részét, még ebben az időpontban, magába foglalta. Észrevették „az értelmesedés“ kritikus hiányát, a kulturális és civilizátorikus fogyatékossgot és kínzó szegénységet. De nemcsak rádöbrentek erre, nemcsak látták és észrevették, hanem annyira a magukévá tették, hogy saját személyes ügyüknek tekintették. Nem tartoztak azok közé az esztétizáló lelkek közé, akik megelégesznek a felismert hiányok pontos megragadásával és irodalmi kifejezésével, hanem, mint alkotó szellemek, akik telve voltak cselekvő energiákkal, valósággal szenvedtek, vívódtak a megvalósítás nehézségei és akadályai miatt. A kritikai nemzetszemlélet, amelyről ma annyi szép és okos beszédet hallunk, de amely ma csak beszéd és beszéd, csak szép szó és fellengző hivalkodás, igen sok esetben az érvényesülés igen könnyű és síma útja, akkor nemcsak hiánytalanul őszinte és igaz volt, de tényleges előkészítője a pozitív nemzetnevelésnek. Mikó Imre világosan látta, hogy az erdélyi magyar értelmiség műveltsége fogyatékos, tudása felszínes és nem alapos, tudásszomja nem emésztő, az igazság számára fellengző frázis és nem a lélekbe égetett szellemiség. Valóságos divatja van — amint Mikó Imre mondotta — a mindenből-valamit-tudásnak, a mindenhez-való-értés nyegleségének.¹ Divatja van annak a magyar szofisztikának, amely az ismeretet, a tudást, a tudományt, sőt az igazságot is csak a fórumon való forgolódás és a szónoklás eszközének tekinti.

Ennek az intellektuális-kulturális elmaradottságnak megfelelő volt az erkölcsi silányság, amely a közönyös tétlenségben és a rút önzésben nyilvánult meg. Az uralkodóvá vált fényűző szellem, amely merőben idegen volt a puritán erdélyi lélektől, olyan igényeket ébresztett, ame-

¹ Mikó Imre megnyitó beszéde az alakuló közgyűlésen. Megjelent az E. M. E. Évkönyvben, I. f. 1860.

lyek a haszontalan és léha életmódot csak fokozták. Ezt az erkölcsi szükségét, amely egyenesen válságossá tette a társadalmi életet, tovább fokozta a jobbak lelkében az a szomorú tapasztalat, hogy az iskolákon kívül mennyire hiányoznak azok a kulturális egyesületek, intézmények, gyűjtemények és múzeumok, amelyek hivatva lennének Erdély szellemi színvonalát emelni. Etnográfiai és történelmi emlékeink ezer veszély között kallódnak. Nagybecsű irodalmi dokumentumok, fontos forrásértékű feljegyzések, levelek, könyvek ismeretlen helyeken lappanganak. A gazdag és változatos erdélyi természeti élet szemléltető anyaggyűjtésére sehol semmiféle komoly kísérlet nem történik, legfeljebb egyes magánosok hódolnak kuriózum-gyűjtő szenvedélyüknek.

Ime, nagyon röviden felvázolva ez az a szomorú háttér, amely a szellemi szükség érzetét felébresztette és tudatosította a Nagyajtai Kovács Istvánok, a Kemény Józsefek és főképpen a Mikó Imrék lelkében. Bizonyosnak látszott, hogy minél mélyebben és fájdalmasabban ragadta meg Erdély legjobbjainak lelkét a súlyos szellemi válsággal fenyegető szükség, annál nagyobb lánggal csapott fel lelkükből az elhatározásra, a tette hajtó szenvedély tüze. A nagy szükség igényeket ébresztett, a szellemi szükségnek megfelelő szellemi igényeket. A sokféle akadályt, amely múzeum-alkotó akaratuknak útjába állott, igazi erdélyi szívóssággal és elszántsággal igyekeztek legyőzni, vagy erdélyi leleményességgel kikerülni.

4. Az E. M. E. alapítói nemcsak a szükség felismerésében voltak nagyok, de azok voltak a szükségeket legyőző szellemi igények ébresztésében is. Az igények ébresztésében csak akkor van baj, ha azok nem felelnek meg a szükségeknek, ámbar az erkölcsi és általában a szellemi igények növelésében sohasem lehetünk eléggé követelődzők. Az E. M. E. alapítói azonban ebben a tekintetben nagyon józanok voltak. A lehetőségeket és körülményeket mindig számításba vették.

Mindenekelőtt azzal az igénnyel léptek fel, hogy abban a kulturális hódításban és építőmunkában, amelyet elkezdettek, mindenkinek részt kell vennie. Az egész erdélyi társadalmat meg akarták nyerni a nagy ügynek, mert hiszen az egész erdélyi társadalomnak akartak szolgálni. Amint azt Nagyajtai Kovács István kifejezte volt, „erdélyi“ múzeumot akartak alapítani nemcsak abban az értelemben, hogy az Erdély volt és jelenlegi népeinek a megismerhetésére szolgáljon minden tekintetben, hanem abban az értelemben is, hogy az az egész ország javára és dicséretére váljék és minden erdélyi nép kimívelését segítse elő.² Együtt akarták látni mindazt a múzeumi anyagot, amely elegendő Erdély történetének a megírására, az erdélyi hon etnikai, nyelvi sajátosságainak a megismerésére, valamint a műizlés csinosítására. De még ezzel sem elégedtek meg, hanem, mint egykoron Apáczai Csere János, olyan eleven és valós kultúrát akartak alkotni, amelyből civilizátorikus kezdeményezések következnek a gazdasági, ipari élet terén is. Ezeknek az időknek a szóhasználatában a „nemzetesedés“ és az „értelmesedés“

² *Az erdélyi magyar nemzeti múzeum ügyében.* Ismertette az E. M. 1909. 362–64. lapján.

mellett a leggyakoribb ezeknek a hasonlóságára alkotott „iparosodás“, amelyet már a negyvenes években épolyan hévvel követeltek, mint a nemzeti és kulturális igények elismerését.

A nemzeti szellem fellendülésének és öntudatra ébredésének ebben a korában a tiszta és józan idealizmus tör fel a múzeum-alapító Mikó Imre lelkében, s ennek az alakító közgyűlésen a következő szárnyas szavakban ad kifejezést: „Mint a hit sáfárai balszerencsében a vallás vigasztalásával enyhítik a fájó kedélyt: úgy a népek sorsát szívében ápoló bölcs és államférfi, az anyagiság túlsúlya és a megpróbáltatás napjaiban vigasztalólag mutat az erkölcsiség és szellemi érdekek fejlődő állapotára, s mindkettő enyhítő körülményt lát abban, ha a — másképp szenvedő — népeknél a szép és nagy eszmék a szívekhez utat lelnek, a jobbaknál a tettvágy ki nem hal; ha vannak a társadalmakban, kiknek munkássága által a tudomány terjed, az eszmék és tények igazságát sokan érzik és keresik, a közerkölcsiség emelkedőben van. Mert az emberiség keblét öröktől fogva azon belső hit melegíti, hogy a szellem ereje biztonnal megvédi legdrágább érdekeit“.³ *A szellem erejébe vetett ez a nagyszerű bizodalom készíti Mikót és híveit a sajátosan színezett nemzeti szellem nevelésére és izmosítására.* Világosan látja, hogy e „kis hon“, Erdély, elsősorban a maga erejére van utalva, össze kell tehát szedni minden erőt, amely a szellem hatalmába vetett bizalmat növeli. Ennek útja pedig elsősorban a történelmi öntudat képzése és erősítése. Össze kell gyűjteni minden adatot, ami a multra vonatkozik. „Mint a külvilág — mondja Mikó Imre — testi érzékeink által lesz szemlélődésünk tárgyává: úgy adják a régi adatok, könyvek, kéziratok, érmek, szobrok, kövek s más műemlékek szellemünknek rendelkezésére a mult idők kihalt alakjait, romokká lett alkotásait, feledésbe ment történeteit! Elhanyagolni, elpusztulni hagyni ezeket, annyit tenne, mint magunkat látó és halló idegeinktől megfosztani. Ily nemzet multja zárt kriptához hasonló, melynek titkait senki sem ismeri, földüreghez, mely elborított városok romjait takarja; rá nézt a lefolyt századok egy hangtalan ür, kietlen pusztaság; az ily nemzet hasztalan élt, hasztalan szenvedett, mert életében csak helyet töltött, szenvedésein okulni nem tudott, jelenének nincs alapja, jövőjének nincs józan reménye: mint zöld lapp úszik ideig-óráig a világ tengerén, míg a fel-támadt vihar nyom nélkül a mélybe meríti.“⁴ Mennyi nagyszerű igény, jövőbe néző remény, mennyi szent elhatározás, forró tettvágy zeng és zúg ezek mögött a súlyos megállapítások mögött. És úgy érezzük, hogy ezeknek sötét mélyéből a magasba néző és a felfelétörő nemzeti lélek csattogtatja fehér szárnyait.

A Múzeum-Egyesület történetébe tartozik azoknak a konkrét feladatoknak a felsorolása, amelyek az alapítás első idejében főképpen Mikó Imre által kitűzettek és testet is öltöttek. Az alapítást követő első két évtizedben az ő izzó, nagy lelke *a múzeum anyaggyűjtésén* és annak *szakszerű elhelyezésén* csüng. A Széchenyi István szelleme szól

³ I. m.

⁴ I. m.

az ő puritán erdélyi lelkén át, amikor öntudatos-tudományos-kultúrpolitikai koncepciójának megfelelően hirdeti, hogy hazánk történeti, földrajzi, statisztikai, természetrajzi, földtani és műipari adatainak a gyűjtésével kell előkészíteni a honismeretnek lehető nagy körben való terjesztését, azzal a céllal, hogy e földnek fiai önismeretre, a hon földjének megbecsülésére és a közboldogság előmozdítására serkentessenek egyrészt, másrészt új ösztönzést és lendületet adjanak a gazdasági, a kis- és nagyipari, valamint a kereskedelmi vállalkozásnak. Nagy szükségünk van — mondja — „különösen a haza multjának ismeretére azért, mivel abból fejlődött a jelen: a multban vannak elhintve sokszor a késő jövődök magvai, sőt a jelennek épületére szolgáló nem egy tanulsága is. Miként tudjuk meg mindezt, ha az eseményeket az évekhez és embernyomokhoz — ezekhez az idők örök rámaihoz — nem kötjük? Miként tanulhatunk a lefolytakból, ha adatait össze nem gyűjtjük?“ Humboldtra hivatkozik, mondván: „*A tudás ott kezdődik, hol a szellem tárgyának minden anyagát birtokába kerítette*“.⁵

5. Mikó Imre a Múzeum-Egyesületet a nemzeti műveltség és haladás szervének tekintette és az 1868 febr. 17-én tartott közgyűlési megnyitójában hangsúlyozta, hogy „távol van tőlünk a gondolat, hogy múzeumunkat tudományos akadémiának tartsuk“. Az 1860. évben felmerül már ugyan a *szakosztályi* szervezkedés gondolata, de azzal az igyekezettel, hogy a teljes szakszerűséggel és módszerességgel üzőtt tudományos kutató munkának nem szabad önmagába zárkóznia, hanem eredményeit megfelelő formában a művelődést óhajtó nagy közönség elé kell vinnie.

A hetvenötéves multon szemlélődve, mutassunk reá röviden arra a változásra, amely 1872-ben a helybeli tudomány-egyetem alapítása után következett be. Köztudomásu tény, hogy az egyetem létesítésére az E. M. E. gyűjteményei döntő befolyással voltak. A múzeum-alapító Mikó Imre az Egyesületre szerencsésnek tartotta az egyetemmel kötött szerződést és általában azt a szövetséget, amely a két intézményt egy munkaközösségbe vonta. Nagy reménységgel nézett a jövőbe és azt várta, hogy ez a szövetség élénkíteni fogja a Múzeum-Egyesület munkáját és fokozni fogja azt a társadalmi érdeklődést, amely egyedül biztosíthatja egy egyesület erősödését és további virágzását. Ebben a reménységben azonban már nagyon korán csalódnia kellett. Az új egyetem tanárai ugyan kevés kivétellel résztvettek az egyesületi munkában, azonban az igazgatásuk alatt álló gyűjtemények szaporításában és felvirágoztatásában már nem tudták kellőleg méltányolni azt a nemzetársadalmi erőt és érdeklődést, amely a Múzeumot létrehozta és éllette. Épen az egyetemmel való kapcsolat következtében, Mikó Imrének 1876 szeptember 16-án bekövetkezett halála után, megindul az Egyesületben a szakosztályi tagolódás és elkülönülés. Finály Henrik titkár 1889-ben az Egyesület közgyűlésén tartott titkári jelentésében már megállapítja, hogy az Egyesület tudományos működése a szakosztályokba ment át, amelyek, amint mondotta, „teljes önállósággal működnek“. Ugyanebben

⁵ I. m

a jelentésében azt jövendőli, hogy meg fog történni az átalakulás, amely biztosítja az Egyesület „létjogát“, s ez szerinte abban áll, „hogy az együletnek a szó szoros értelmében tudományos, vagy, ha úgy tetszik, tudós társasággá kell válnia“. Ezzel megindult a múzeumi és az akadémiai gondolat között folyó harc. *Az Egyesület életére nézve azonban ez a harc nem volt olyan káros, amint azt sokan látják, amint a szakosztályi elkülönülés sem ártott, hanem inkább használt az Egyesületnek.* Sokkal többet ártott az az ellentét, amely az egyes szakosztályok, a szakosztályok és a Múzeum kormányzó szervei, valamint a Múzeum-Egyesület és az egyetem között hovatovább mindinkább kifejlődött. Ezek az ellentétek szülték azt a sok kicsinyes féltékenykedést, személyi surlódást és ellenségeskedést, amely az Egyesület külső keretét meg nem bontotta ugyan, de az Egyesület második harmincéves szakaszába lehetetlenné tette a belső szellemi egységet s ezzel nagymértékben csökkentette az Egyesület társadalomnevelő és építő munkáját.

Szekfü Gyula éles és kemény szavakban állapítja meg, hogy a mult nemzedék magyarságától, amely közvetlenül a világháború befejezése előtt szerepelt, „sok lim-lomot, színházi díszleteket, potemkinfalvakat, farsangi maszkokat örököltünk, de egyetlenegy rendes öltözetet sem...“⁶ Nem vizsgálom, hogy egyetemes magyar történeti vonatkozásban mennyi igazság rejlik ebben az állításban, arra azonban rá kell mutatnom, hogy Múzeum-Egyesületünk ama utolsó nemzedéke, a belső ellentétek ellenére is, nemcsak megőrizte, de gazdagon felékesítve át is adta nekünk azt az ünnepi öltözetet, amely nemcsak véd és óv, hanem egy emelkedettebb életfolytatás hatásos kifejezőjévé is válik azáltal, hogy felébreszti bennünk a nemzeti megújulás szükségérzetét és kényszerét. Hiányzott ennek a nemzedéknek életéből a nemzeti és tudományos szolidaritás, de nem hiányzott a saját tudományos munkájával szemben érzett hűség, megbízhatóság és felelősség. Ezek a nagy erények intsenek és figyelmeztessenek arra, hogy nagy hiányosságaikat és hibáikat úgy ismerjük meg, hogy azokból ne mentséget és ürügyet merítsünk saját gyöngeségeink fedezésére, hanem új kötelezést egy új szolidaritás kiépítésére.

Ennek az új szolidaritásnak a köre és a formája is más. Megszűnt a kör, amelyben élünk, megváltozott a forma is, amelyben élünk *kell*, mert megváltozott az a szituáció és az az összefüggés, amelybe jutottunk. Szűkebb a kör, amelyben élünk: a kisebbségi élet szigete ez, és más az életforma, amely kötelezőleg előttünk áll: t. i. a külső politikai közösség helyét a belső szellemi közösségnek kell elfoglalnia. Mindez egy merőben megváltozott élet- és világszituációban történik, amelyben kiszámíthatatlan sokféle tényező úzi rajtunk is, felettünk is és kívülünk is rettenetes játékát. Fordítsuk hát tekintetünket erre a jelenre, ennek közelebbi és távolabbi feladataira!

⁶ Szekfü Gyula: *Történetpolitikai tanulmányok*. Napkelet Kvtára. Bp. 1924. 11 l.

II.

6. *Szükség-igény-feladat.* Ma is ebben a dialektikus menetben és ennek mozgalmasságában megy végbe, kell végbe mennie annak az életnek, amelyet az E. M. E. keretez be. E három mozzanat között folyó élet elevenségétől és életteljességétől függ ma is az E. M. E. jelen munkássága és jövő sorsa. Minél mélyebben ismerjük fel és éljük át azt a nagy lelki nyomorúságot, amelybe jutottunk, minél inkább a saját személyes ügyünké válik az a szellemi szükség, amelyben az erdélyi magyar szellemiség vergődik, annál égőbb vággyal ébrednek fel bennünk azok a szellemi igények, amelyek új feladatokra ébresztenek, és annál több cselekvő energia szabadul fel bennünk az új feladatok megoldására. És fordítsuk meg a sort, mert a dialektikai viszony megengedi, sőt követeli. T. i. feladataink életteljessége mindig attól függ, hogy szellemi igényeink mekkora erővel törnek fel azokon; az igények virulenciáját pedig folytonosan éleszti a szükség égő fájdalma.

Most nem foglalkozom sem a politikai, sem a gazdasági szükség kérdésével. Már csak azért sem, mert hiszen ezeknek a kínzó hiánya ott lüktet szellemi szükségünk mélyén. Még ezt a nagy szellemi szükséget sem tudhatom egyetlen egészében megragadni, hanem csak tüneteiben. Ilyen tünetei ennek mindenekelőtt a nemzeti-történeti öntudatunk gyöngülése, általános műveltségi színvonalunk esése, nyelvünk folytonos romlása, etnikai sajátosságaink mállása és etikai minőségünk fokozatos csökkenése. Ezekben a tünetekben nyilatkozó szükség már egyenesen válság abban az értelemben, hogy ott állunk a történeti fejlődés valamely új és életbevágó ítéletének a kimondása előtt. Óhajtanók már halani ezt a létítéletet, de másrészt félünk is tőle, szívesen halogatjuk az időpontját. Szükségünket csak növeli az a tétlen várakozás, amelyben éveinket prolongáljuk, azzal a biztatással, hogy hátha nem is lebeg felettünk egy ilyen létítélet, hátha az még csak a messzi jövő homálybavesző lehetősége. Vigyázzunk, nehogy ezzel a szellemi tétlenséggel, ezzel a lelki lustasággal, ezzel a mával megelégedő tengődéssel súlyosbítsuk helyzetünket és még jobban veszélyeztessük szellemi és erkölcsi birtokállományunkat. Létünk szemléletében nem lehetünk eléggé pesszimisták és egyben eléggé optimisták, egyszerre és egyúttal. Egészen minél jobban a szükség, amelyben élünk, de viruljon minél élénkebb színekben az új élet kertjének viránya. És minél jobban megtelik a lelkünk a teljesebb, az egészségesebb nemzeti-élet ősi igényeivel, amelyek mint életparancsok feszítik már nemcsak akaratomkat, hanem benne egész életvalónkat, térjünk vissza minél előbb pusztá jelenünk ijesztően sötét képéhez, nehogy illúziók és elképzelések áldozatai legyünk.

Ebben a jelenvaló szükségben az E. M. E.-re nézve ma már anachronizmussá vált a múzeumi és az akadémiai gondolat közötti harc. Mi már nem tűzhetünk magunk elé akadémia-alapítási terveket a nélkül, hogy nagyzási hóbortba ne essünk. Reánk nézve el van döntve a kérdés. Mi már csak az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, mint muzeális gyűjteményeket fenntartó társadalmi egyesületnek a védelme alatt foglalkoz-

hatunk nagyon szűk, mondhatnám baráti körben, tudományos munkával, de sohasem önmagunkért, hanem azért a nagy szükségben leledző nemzettársadalomért, amelynek betegsége a már jelzett tünetek fenyegető képleteiben villog a szemünk előtt. Nekünk, kik az E. M. E. szakosztályi tudományos munkáiban dolgozunk, le kell mondanunk az egyéni érvényesülés mindama lehetőségeiről, amelyek a boldogabb államalkotó népek tudós fiai előtt ragyognak. Mi csak egyre nézhetünk önzetlenül, érdek nélkül, magára a tiszta tudás és igazság nagy ügyére és arra a *szükségre*, amelyet ennek az ügynek szolgálatával gyógyíthatunk. Az E. M. E. ma nem ápolhat más igényeket, csak olyanokat, amelyek az erdélyi magyar nemzettársadalom szükségének megfelelnek. Egyenesen bűnös és karhozatos dolog ma olyan igényeket ébresztgetni és táplálni, amelyek nem a mi közös sorsunk szükségéből születnek. A mai embernek is az a főbaja, hogy igényei megelőzik a szükségéit és mesterségesen tenyésztett igényeihez, indokul, kiagyalja a szükségeket. Jó nekünk ennél a kérdésnél Mikó Imrére hallgatnunk, aki nem győzte elégszer elmondani más szavakkal, de ugyanezzel a lényeggel, hogy sajátos egzisztenciánk nem engedi meg, hogy az akadémiai exkluzivitás igényét dédelgessük, hanem azokat az igényeket kell kielégítenünk, amelyek népünk és értelmiségünk megüresített és megviselt lelkéből kiáltanak felénk.

7 Ha helyzetünk szükségét és az ennek megfelelő igényeket így nézzük, akkor ebből a szemléletmódból önként következnek azok a tudományos feladatok, amelyek sürgetőleg előttünk állanak.

Mindenekelőtt tekintsünk magára a Múzeum-Egyesületre, mint társadalmi szervre, amelynek segítsége és védelme alatt tudományos feladatainkat szolgálhatjuk. Tudományos feladataink érdekében mindenekelőtt feladataink vannak Egyesületünkkel szemben. Nem közömbös, hogy milyen a ház, amelyben védelmet találunk, és nem mellőzhető a kérdés, hogy micsoda kötelességeink vannak ősi házunkkal szemben. Az E. M. E. jó hagyományai azt követelik meg tőlünk, hogy főgondunk legyen a belső egyesületi szolidaritás, amelyet folytonosan építenünk kell: tagok és tagok, szakosztályok és szakosztályok, tagok, szakosztályok és kormányzó testületek között. Ennek a szolidaritásnak mindenekelőtt az Egyesület munkája iránti érdeklődésben kell megnyilvánulnia. Nem elégedhetünk meg azzal, hogy csak a saját szakosztályunk életnyilvánulásai iránt érdeklődjünk, nemcsak azért, mert ma nekünk különösképpen szükségünk van a mindig nagyobb, a mindig mélyebb igazságra, hogy általa nemesebbé váljék életünk és világunk, hanem azért is, mert csak személyes érdeklődésünkkel vihetjük bele Egyesületünk szervezetébe azt a *lelki kötő-anyagot*, amely nem kívülről, hanem belülről tartja össze azt. Ezt a feladatot az Egyesülettel szemben a tagok nem háríthatják a vezetőkre, a vezetők nem vethetik tovább a szakosztályokra és a szakosztályok nem tolhatják át egymásra. Ma mindenkinek megvan a maga helye az Egyesület minden életnyilatkozatában, hogy minél több sugarat szedjen össze minél több tag, hogy minél több szükségben sínylődő tagra, vagy még nem tagra áradjon minél több világosság!

Az egyesületi szolidaritás érdeke nem engedi meg, hogy a szakosztályok tudós tagjai a „szakszerűség“ cégére alatt úgy elzárkózzanak egymástól, hogy csak a saját szaktudományi munkásságukkal törődjenek, hanem az azonos szellemű magyar tudományosság eszményének vezérlete alatt egyeknek kell lenniök, hogy az Egyesület úgy tartsa össze őket, mint valami nagy családi fészek. Annak a nagy szükségnek, amelyben mi ma élünk, csak ez a magatartás felel meg. Ma olyan kevesen vagyunk, akik tudományos munkával foglalkozhatunk, hogy nem engedhetjük meg magunknak azt a fényűzést, hogy a szakszerűség a szétszóródásig atomizáljon bennünket.

8. Ha ezek a megállapítások tudományos feladataink sorában inkább szervezeti kérdésekre vonatkoznak, úgy már közvetlenül tudományos feladat részünkre az egyetemes magyar tudományos étellel való szolidaritás kiépítése. Az új országhatárok a „*nagyobb igazság nevében*“ szétdarabolták a magyarság politikai egységét, ebből a politikai megosztásból azonban nem következik a magyar szellemi élet egységének a széttörése is. Ugyanazon „*nagyobb igazság nevében*“ követelnünk kell, hogy biztosítsák részünkre annak a lehetősége, hogy az egyetemes magyar szellemi étellel való politikamentes egységünket nyíltan és őszintén fenntarthassuk és ápolhassuk. Az országhatárok nem állítják útját annak, hogy a politikától ment, tisztán tudományos szellemi termékek a különböző országokban élő magyaroktól eljussanak hozzánk és viszont tőlünk a többi töredékekhez.

Az E. M. E. elengedhetetlen tudományos feladata, hogy amikor igyekszik, gyöngye erői szerint, az európai tudományos étellel való szolidaritását ápolni, elsősorban ápolnia kell ezt az egyetemes magyar tudományossággal. Feladataink sorába tartozik közvetíteni azokat a tudományos eredményeket, amelyek a magyar tudományos szellem gyümölcsei. Végre meg kell látnia és meg kell győződnie az uralkodó nemzetnek arról, hogy az egyetemes magyar szellemiséggel való egységünk a tudományban, a művészetben, az irodalomban nem jelent semmiféle politikai kárt az állam egységére, ellenkezőleg, nagy előnyt jelent, mert csak így tudjuk megóvni az erdélyi magyar lelket a káros politikai és társadalmi herezisek fertőzésétől és csak ezen az úton tudjuk azt országépítő komoly tényezővé tenni!

9. Ha tovább vizsgálom a mi általános tudományos feladatainkat, akkor sürgetnem kell, hogy Egyesületünknek minden eszközt meg kell ragadnia, hogy lehetségessé tegye a saját anyagi és erkölcsi erejével és befolyásával tudományos művek megjelentetését. Nagy leleményességgel új anyagi forrásokat kell megnyitnia, hogy ennek a feladatának, ha korlátozottan is, de eleget tegyen. Itt nem lehet költségvetési akadályokra hivatkozni. Ha Mikó Imre az első idők költségvetése keretén belül akarta volna megoldani azt a sok súlyos feladatot, amelyet becsülettel és dicsőséggel meg is oldott, akkor a kezdet-kezdetén le kellett volna mondania minden kezdeményezésről. Az E. M. E. mint társadalmi egyesület nem nyugodhatik bele abba, hogy kipusztuljon közösségének lelkéből az a *propagatív erő*, amely arra készítette a múltban is és arra kell készítenie a jövőben is, hogy ne csak abból éljen,

amit örökölt, abból, amit kényelmesen és lusta fiú módjára őseitől átvett, hanem a bennerejlő akaraterőnek tevékeny, szorgos, munkás kedvvel olyan hódító erővé kell válnia, amely a régit, még az elveszett régit is újjal pótolja. *Az lesz a mi Egyesületünknek a döntő órája, amikor kiderül ez a propagatív életképessége, vagy az lesz a halálos órája, amikor az derül ki, hogy ez az életképesség benne elsenyvedt.*

Az E. M. E.-nek fel kell vennie tudományos feladatainak sorába annak a tervnek a folytatását és idők folyamán a megvalósítását, amelyet Mikó Imre még a Múzeum-Egyesület megalakulása előtt az „Erdélyi Történelmi Adatok” kiadásával kezdeményezett, egyenesen azzal a szándékkal, hogy abból Erdély monográfiájának kell megszületnie. Én *Erdély monográfiája* alatt egy olyan széles értelemben vett nagy műre gondolok, amely az E. M. E. mindenik szakosztálya elé valami tartós és maradandó becsű cél megvalósítását tűzi ki, és egy olyan munkaközösségbe vonja a szakosztályokat, amely a legbensőbb kapcsolatot teremt meg azok között. Ez az átfogóerejű cél nem egy könyvet, vagy talán nem is egy művet jelent, hanem jelent egy állandó tudományos munkát, amelyen folytonosan dolgoznia kell az egymásután következő nemzedékeknek, még akkor is, ha talán egyik vagy másik nemzedék a maga számára meg is oldotta ezt a feladatot.

Ezt a célt, az ebből következő munkaközösséget, ezt a nagyszabású tudományos tervet, vagy közelebről fogva fel, ezt a művet csak az E. M. E. vállalhatja és csak ő tudja becsülettel betölteni, újból és újból felvenni.

10. Nem tartozik az én itt kiszabott feladatom körébe azoknak a feladatoknak a részletezése, amelyek a szakosztályok szaktudományi munkásságát határozzák meg. Ismételten volt alkalmam már másutt ezekkel foglalkozni.⁷ Csupán azt az alapelvet hangsúlyozom most, hogy az erdélyi magyar tudományosságnak mindenekfelett azokra a sajátos tudományos feladatokra kell tekintettel lennie, melyeket helyette senki más elvégezni nem tud. Mindenik szaktudománynak megvannak a sajátos erdélyi, vagy erdélyi-keleteurópai feladatai, csak fel kell ismernie azokat. A tudományos megismerésben is *onnan* kell kiindulnunk, *ahol vagyunk*. Ez a lokális kiindulási pont teszi tudományosságunkat egzisztenciálissá is, sajátossá is, komollyá is, de ez teszi egyetemessé is, mert a nagy európai összefüggésekig is csak a közvetlenül első útján lehet eljutni. Aki a közvetlenül elsőt, a „*hic et nunc*” kategóriáját átugorja, annak a tudományossága nélkülözi azt az orgánikus fejlődést, amely azt határozottá, alapossá teszi.

Ennek az alpelvnek a hangsúlyozása hozza magával azt a feladattunkat, hogy keresnünk kell *a román tudományossággal* való kapcsolattunkat, vagy legalább is, ha ma erre elég mostohák még a körülmények, nekünk mindig készeknek kell lennünk, amint mód és alkalom kínálkozik, ilyen irányú feladataink megvalósítására. Azonban nemesak ké-

⁷ *Magyar tudományos törekvések Erdélyben*. Erdélyi Múzeum, 1930. 7—9. szám; *Az erdélyi magyar tudományos élet útja*. Erdélyi Helikon, 1934. okt. sz. Ezekon kívül több elnöki megnyitóban.

ezeknek kell lennünk, hanem eléggé erőseknek is, hogy ennek a kapcsolatnak a felvétele és fenntartása ne az elnéző jóakaraton, hanem a kölcsönös tiszteleten és megbecsülésen nyugodjék. A magunk részéről ki kell zárunk tudományos törekvéseinkből minden politikai tendenciát, mint olyat, amely nem való oda és nem méltó a tudományossághoz. Ezt kell tennünk még akkor is, amikor velünk szemben ilyen tendenciák érvényesítését látjuk! Sőt, annál inkább, mert *a kisebbségi sors világmisziója éppen abban van, hogy szenvedéseket, megaláztatásokat és visszautasításokat hordozva szolgálja a legtisztább emberi szándékot, a legjobb emberi indulatot és mindenekelőtt az elérhető legmagasabb emberi igazságot!*

11. És végezetül hadd hangsúlyozzam, hogy Egyesületünknek gondosan örködnie kell azon, hogy a hetvenötéves mult tisztult, salaktalan *hagyományait* megőrizzük és fenntartsuk. Ezek a hagyományok, különösképpen úgy, amint azokat Mikó Imre már megfogalmazta, megszabják az E. M. E. társadalmi, közművelődési és muzeális feladatait. Ezekről a hagyományokról lemondanunk nem lehet és nem szabad, de létünk veszélyeztetése nélkül azoktól elkalandoznunk sem szabad. Ezeknek a hagyományoknak a tiszteletében össze kell fognunk, hogy ennek a régies hangzású szónak — honisme — a jelentését minél szélesebb értelemben kidolgozzuk, azt minél jobban elmélyítsük, hogy mialatt ezen dolgozunk, magunk is jobban elmélyüljünk, jobbakká és igazabbakká váljunk. *Elérkezett az ideje nemzeti önösszeszedésünknek.* Ez pedig sikeressé csak akkor válik, ha az E. M. E. megfeszített figyelemmel csüng a honisméből következő *sajátos* és egyetemes, *egyetemes* és sajátos tudományos feladatain. Ezeket a feladatokat vállalnunk kell minden szenvedések és próbák között is, a jobb jövő reménységével zarándokolva napról-napra nagy alapítónk, Mikó Imre jelmondata alatt: *Et facere et pati fortia!*